

Prof. dr. sc. Alisabri Šabani

Univerzitet u Sarajevu, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije

KOLEKTIVNO-NEBODERSKO STANOVANJE: STANARSKA PERCEPCIJA SIGURNOSTI U NEBODERIMA HRASNO, SARAJEVO

Sažetak

Veoma malo literature posvećeno je učincima socijalnih rizika na društvenu organizaciju u neboderima koji su dosljedno povezani s društvenom dezorganizacijom. U nekim studijama dokazuje se da naprimjer kriminal, kao aspekt socijalne dezorganizacije, učvršćuje energiju zajednice, dok u drugima, dovodi je do fragmentacije. Oslanjajući se na istraživanja S. Saegert, G. Winkel i D. Cantillona, komponirali smo inventar stavova o percepciji življenja u neboderima i njihovoj okolini. Istraživanje je provedeno u dva sarajevska nebodera s ciljem uočavanja značajnih reakcija stanovnika na odnose u vezi s društvenom organizacijom nebodera, sudjelovanjem u susjedstvu, socijalnim kapitalom i sigurnosti. Društvena organizacija na pojedinim razinama mjerena je teorijom socijalnog kapitala. Nalazi u nekim aspektima sugerišu optimizam i spremnost stanovnika na učešće u socijalnoj organizaciji nebodera, a neki su aspekti obeshrabrujući.

Ključne riječi: prostor, neboder, socijalna organizacija, socijalni kapital, sigurnost, neformalna participacija, lokalizacija

Uvod

Življenje u neboderu možemo shvatiti kao vertikalnu zajednicu ljudi povezanih istom arhitektonsko-građevinskom zadatošću i činjenicom. Neboder predstavlja paradigmu urbanizacije i u BiH (vjerovatno) slabu državnu regulaciju. Zajednica u neboderu je osjetljiva i dinamična kategorija jer se u njemu stanuje i ostvaruje semiotički kodirana i interpretirana stvarnost. Iskustvo prostora u neboderu definirano je transformacijom prostora (kao fizički zadate činjenice), u mjesto življenja koje kroz svakodnevicu konstruira predvidljivo i koherentno iskustvo. Iskustvo mjesta življenja u neboderu, s druge strane, impli-

cira, pored fizički izgrađenog prostora, i vrijeme provedeno u njemu s pratećim razvojem sebstva (ko sam ja u tom prostoru i šta mogu biti u njemu). Zadati prostor može biti izvor različitih potencija sa stanovišta stanovnika nebodera, ali ističemo da je to fizička činjenica s nizom fiksiranih osobina jer definira ljudsko ponašanje koje je oblikovano prostorom (Gulin Zrnić, 2004). Prostor nebodera strogo je funkcionalan i fiksiran (stambeni prostor, zajedničke prostorije, lift, podrumi, terasa, krov i sl.) i svaka je upotreba prostora podudarna s funkcijom prostora.

1. Upotreba neboderskog prostora

Kao referenca za razumijevanje ponašanja u neboderu, kao fiksiranom, ali ipak interpretabilnom prostornom strukturom, sa stanovišta ljudskog ponašanja mogu nam pomoći razmatranja Edwarda T. Halla (Hall T., 1970; Hol, 1976). Studije u vezi s fizičkim prostorom i socijalnim interakcijama, odnosno, posljedicama na njihovo ponašanje u tim interakcijama poznate su pod pojmom proksemika (*proxemics*) i upotrebljava se da definira ljudsku upotrebu prostora. Razumijevanje ljudske upotrebe prostora polazi od analize manifestacija i pripadajućih determinanti relacije prostor – ponašanje. Tako, na nivou infra-kulture, prvo se uzimaju u obzir organizacioni nivoi koji naglašavaju kulturu, odnosno okvir nivoa odnosa sa drugim kulturama ili sistemima. Druga manifestacija odnosi se na psihološku bazu kulture koja daje strukturu, značenje i razlikovanje kulture A u odnosu na kulturu B, treći nivo je mikrokulturalni, koji ima tri aspekta:

- prostor fiksiranih osobina,
- prostor polufiksiranih osobina,
- neformalni prostor.

Prostor fiksiranih osobina uključuje internalizovane oblike koji upravljaju ponašanjem čovjeka. Neboder sa svojim osobinama (spratnost, veličina stanova, lokacija, dimenzionalnost) izraz je modela fiksiranih osobina, ali je iznutra, unutar stanara ili zajednice, oblikovan kulturološki određenim oblicima. Dakle, neboder se ipak mijenja u svojim oblicima u zavisnosti od dinamike mijenjanja stanara i njihove kulture i definicije stanovanja. Unutar nebodera, ne postoje samo stanovi, nego i zajedničke prostorije namijenjene za socijalizaciju stanara u zajednicu odgovornih stanara (formalni aspekt socijalne kontrole, a shodno

tome i socijalizacije jest Kućni red i pripadajući komunalni propisi o zajedničkom stanovanju i održavanju). Zajedničko stanovanje i pripadajuća socijalizacija vrši se i na drugim prostorima u neposrednoj blizini, ali neboder je ipak prostor gdje su strogo klasificirane aktivnosti i zato je prostorno predvidljiv, konzistentan s preciznim organizacionim ciljevima u vremenu i prostoru.

Stanovati u neboderu je ne samo prostorna činjenica nego i personalna. Erving Goffman je pokazao u "The Presentation of Self in Everyday Life" da ljudi imaju vrlo rafinirane i strategijski razrađene prezentacije sebe prema drugima i prema samome sebi koji se skriva unutra (Gofman, 2000). Neboder prezentira stanovnika i stanovnik prezentira neboder. Arhitekturne osobine nebodera preuzimaju na sebe ulogu granice između društva i stanovnika, što njemu može pomoći da se reintegrira i "odmori" od kompleksnosti društvenog života i uloga koje su različite, često čak i konfliktne (uloga domaćina, uloga radnika, uloga susjeda). Biti stanovnik nebodera osobina je koja proizlazi iz fiksiranosti prostora nebodera (Horvat, 2005). Ta pozicija je dominantna koja sve druge uloge reducira, a osim toga, prostor je impersonalan i potražuje impersonalno ponašanje da bi se u njemu opstalo. Ali reakcija na taj prostor, osobito u poretku stanovanja, povezana je s nezadovoljstvom izraženim u vandalizmu prema zajedničkim prostorijama, ispisanim psovkama i imenovanju okolnosti koje nose ton lične uvrede. Arhitekti nebodera su izgleda totalno neobaviješteni o činjenicama da stanovnici internaliziraju prostor fiksnih osobina i to je često povezano sa adaptibilnim teškoćama koje imaju problematični stanovnici. Hall se izrazio sintagmom: "Mi oblikujemo naše građevine, one oblikuju nas.", u smislu jasne veze prostor – ponašanje.

Prostor polufiksiranih osobina. Edward T. Hall iznosi primjer jedne kanadske bonice koja je bila jedna od prvih u kojoj su odnosi između prostora polufiksiranih i fiksiranih osobina jasno pokazane. Primijećeno je da neki prostori, poput stanice, čekaonice tendiraju da ljude drže odvojenim. Ovi prostori nazivaju se sociofugalni prostori. Drugi, poput kafea ili restorana tendiraju da ljude drže zajedno. Ovi se nazivaju sociopetalni prostori. Bolnica je prepuna sociofugalnih prostora i svojstveno joj je veoma malo prostora koji bi se nazvali sociopetalni. Stubišta, susreti na spratu, konverzacije u liftu mogu za nas imati značaj u smislu sociopetalnih prostora, ali su oni definirani samo za:

- a. konverzaciju određenih tipova između,
- b. osoba u određenim odnosima i
- c. u veoma oskudnom kulturalnom okviru.

Opće socijalizacijske tačke u neboderu se mogu smatrati:

- a. susjedska kultura i međusobno posjećivanje
- b. zajedničke prostorije i uređaji (stubište, lift i sl.)
- c. okolina nebodera (park, prodavnice, sportski poligon, kafane i sl.)

S obzirom na kulturalne i sociodemografske razlike stanovnika nebodera, ono što je sociofugalno u jednoj kulturi može biti sociopetalno u drugoj, ali izgleda da je karakter nebodera nejednak za različite skupine stanara. Sociofugalni ili sociopetalni prostor unutar i oko nebodera ne može se svesti pod kategorije loš ili dobar, nego pod kategorije ljudske potrebe za komunikacijom, koja nije kontrolirana, odnosno fiksirana.

Glavni naglasak kanadskog eksperimenta za nas je njihova demonstracija da strukturiranje polufiksiranih osobina može imati dubok utjecaj na ponašanje i da je taj utjecaj mjerljiv.

Neformalni prostor jeste kategorija prostornog iskustva, koja je možda najznačajnija za pojedinca, zato što uključuje udaljenost održavanu u susretu (nepoželjnom) s drugima. Ova kategorija se naziva neformalnim prostorom zato što je neodređen, ne zbog nedostatka forme ili što nema važnosti, nego zato što je kreiran bez prinude. Zapravo, neformalni prostorni modeli imaju različite granice, iako neizgovorene, značajno obrazuju suštinsko prostorno iskustvo.

2. Neboder - pokušaj rješenja urbane prenaseljenosti

Neboder kao masovna urbana forma pojavila se nakon Drugog svjetskog rata s ciljem da se urbano stanovništvo na što jeftiniji način stambeno zbrine. U razvijenim zemljama Evrope, pa i u istočnoj Evropi, neboder je oduvijek služio kao mehanizam rješavanja urbanog siromaštva i zato, kao takav, simbol je klasnih razlika izraženih u prostoru. Neboder kao urbana forma strogo je funkcionalan, zbog čega je često nazivan kolektivnom spavaonicom ili kao „mašina za stanovanje“. Prema Lefevru, te građevine su u okviru funkcionalne jednodznačnosti u kojoj se ne može razvijati socijalno-prostorna drama. U francuskoj urbanoj teoriji ovaj je fenomen poznat pod skraćenicom HLM ili stanovi s nižom stanarinom. Za Lefevra, pojava nebodera u

starim urbanim zajednicama znak je polukolonijalnog odnosa centra grada i njegove periferije, a koju ponekad naziva „diktaturom pravog ugla“. (Lefebvre 2003, prema Moran, 2011). Loša reputacija nebodera povezana je s dizajnom, gradnjom i održavanjem, ali ujedno indicira i sposobnost tržišta da odredi kulturnu vrijednost stambenog prostora. Neboderi po svojoj arhitektonskoj definiciji jednoobrazni su u smislu da su komponirani od istih, često jeftinih, materijala koji se ne mogu više održavati na fasadnim prostorima. Izgled nebodera postao je sve manji arhitektonski problem, a sve više građevinski s idejom kako da se po jednoobraznom nacrtu isfabricira za što kraće vrijeme što više stambenih jedinica. Možemo reći da je neboder često stambeno utočište za marginalne skupine, radničku klasu i nižu srednju klasu. Iz toga možemo zaključiti da je neboder urbana činjenica izrasla u poslijeratnoj industrijskoj ekspanziji i predstavlja znak takozvane urbane eksplozije. Izgradnja predgrađa i djelimično poboljšanje centra grada od početka je predstavljalo politički značajan problem i njegovo rješavanje dobrim dijelom uspjelo je kontrolirati napetosti u društvu, odnosno u urbanoj zajednici. Urbana kriza je zavisna varijabla izazvana naglim, često neplaniranim industrijskim razvojem, koji treba radnu snagu, a koju nema gdje da smjesti. Tako, naprimjer, u bosanskohercegovačkim urbanim sredinama koje nazivamo T-populacijska distribucija jer najveći urbani centri, Bihać, Banja Luka, Doboje, Tuzla, a zatim Zenica, Sarajevo, Mostar, čine tu strukturu u obliku slova T. Karakteristika urbanog razvoja ovih gradova jeste izgradnja nebodera u masovnom obliku koji je trebao da riješi krizu stanova na brz i efikasan način. Tako su pedesete godine 20. vijeka obilježene izgradnjom višespratnica i relativno kvalitetnom gradnjom (npr., tom periodu pripadaju zenička naselja Jalija i Odmut, a u Sarajevu Grbavica) sa stanovima standardne veličine od 30 m² do 55 m². U to doba prostor za gradnju nije bio oskudan resurs jer ni stari urbani centri nisu izdržali pritisak vremena. Tako, nije bilo neobično da se renovacija i izgradnja vrše u samom centru grada. Ovaj tip urbanizma povezan je s općim ideološkim idealizmom i optimizmom onoga doba. Ljudi u potrebi za stanom jednostavno su imali strpljenja podnositi nedostatak stambenog prostora, a i novokomponirana radnička klasa bila je fokusirana samo na elementarno preživljavanje i osjećaj sigurnosti koji su pružali nova država i vlast. No, šezdesetih godina dolazi do redefiniranja stambenog prostora u smislu da taj problem može najbolje riješiti forma nebodera. Masovna gradnja nebodera doživljava vrhu-

nac sredinom šezdesetih godina s većom kvadraturom stanova jer su se u međuvremenu formirale i srednje klase koje su znale artikulirati na prihvatljiv način svoje potrebe, a da pri tome ne vrijeđaju politički sistem. Štaviše, oni članovi srednje klase koji su bili u Partiji lakše su dolazili do stana. No, sedamdesete godine u bosanskohercegovačkim urbanim centrima karakterizira daljnja izgradnja nebodera, ali ne više u centru grada nego na periferiji (u Zenici npr. Crkvice, Blatuša; u Sarajevu Alipašino Polje). Ovaj period karakterizira otvorena urbana kriza kao rezultanta nesposobnosti države da rješava ove probleme, a djelimično je postao i klasni problem. U ovim godinama intenziviraju se migracije prema Zapadu u svim klasnim strukturama i pokazalo se da društvo ne može vladati ovim procesima. Komplikovani sistem dobijanja stana u preduzećima beskrajno je poskupljivao stanogradnju i onemogućavao stvaranje tržišta u ovom domenu. U osamdesetim godinama svi tihi oblici sukoba prerasli su u otvoreni problem i može se reći da je neboderska gradnja imala svoju posljednju značajnu epizodu sredinom osamdesetih godina (u Zenici, naprimjer, naselje Radakovo, u Sarajevu naselja Mojnilo i Dobrinja).

3. Ranija istraživanja

Socijalne relacije unutar nebodera znatno su definirane karakterom gustoće koja omogućava nediferencirani pristup jednih ljudi u odnosu na druge (npr. čekajući lift ili sama vožnja liftom). U gustoći jedan pojedinac ima slobodan pristup drugom pojedincu i zato može biti izvor nelagode, možda čak i uljudnosti. S druge strane, razvija se i strategija blokade pristupa koja kaže da osobe kontroliraju pristup do sebe i svoj individualni integritet dijele samo u slučaju kada one to odluče. U svakom slučaju, gustoća je okolnost koja narušava održavanje uravnoteženog emocionalnog i psihološkog balansa (Šabani, 2005) Među prvim studijama nebodera smatra se Mooreova studija „The Vertical Ghetto“ koju je locirao negdje na američkom srednjem zapadu u gradu koji je metaforički nazvao Blackmoor (Moore, 1969). Cilj studije bio je da se dokaže da gradnja nebodera i reprodukcija habitusa u tom okružju stvara anatomiju bijede. Većina tih stanovnika bila je crnačka populacija, nižeg socioekonomskog statusa, koja je tim načinom života bila bitno udaljena od glavnih socijalnih resursa. Posljedica toga jest kulturalna uskraćenost koja se izražavala kroz njihove vrijednosti, stavove, ponašanja i jezik u onom pravcu koji je indicirao činjenicu da

stalno žive na ivici socijalnih rizika. Pri tome su veoma mnogo dnevne psihosocijalne energije trošili na kontrolu svoje okoline s ciljem povećanja sigurnosti sebe i djece.

U radu Susan Saegert i Gary Winkel (2004) socijalni kapital predstavlja bitan aspekt ne samo participacije nego i interpretacije u područjima socijalnog stanovanja i velike koncentracije osoba s nižim primanjima u područjima New Yorka, poput Bronxa. Oni polaze od ideje socijalnog kapitala koju su ponudili R. Putnam i J. Coleman (Putnam, 2000; Coleman, 1988), a koja se sastoji u vezama individua i socijalnih organizacija u širim kolektivitetima. Jednostavno rečeno, socijalni kapital vlasništvo je grupa od kojeg mogu korist imati i pojedinci i šire organizacije na temelju socijalnih mreža i normi, koje je moguće zahvaljujući povjerenju i mogućnosti ostvarivanja ciljeva. Osim toga, aspekt socijalnog kapitala može biti fokusiran na individualne motive, spoznaju i ponašanje. Norme ponašanja učvršćene su onda kada članovi organizacija uvide da to ima smisla. U tom kontekstu, u dijelovima gradova s visokom stopom kriminaliteta mogu oslabiti socijalne mreže, ali istovremeno i ojačati unutar personalne mreže. Na taj način siromašni stanovnici stvaraju međusobne mreže koje pojačavaju nivo zaštićenosti od kriminaliteta. Koncept socijalnog kapitala sličan je pojmu kolektivne efikasnosti koji je razvio R. Sampson s tim da objasni razliku u obimu kriminaliteta kroz slične blokove naselja (Sampson, 2001). U suštini, kolektivna efikasnost oblik je neformalne socijalne organizacije koja dopušta susjedima da postignu zaštitu od kriminala i maloljetničke delikvencije. U tom smislu Sampson je mjerio zainteresiranost stanovnika tih područja da interveniraju u aktivnostima koje bi mogle biti razmatrane kao indikatori susjedske nereda (nadgledanje kretanja mladih, narušavanje javnog reda i mira, zloupotreba javnog prostora, itd.). Kolektivna efikasnost (*collective efficacy*) može rasti ukoliko kriminal i nasilje postanu općeprisutni. Bliska teorija ovome jeste i teorija osnaživanja koja se odnosi na socijalnu transformaciju u vezi s osnaživanjem pojedinaca, grupa i kolektiviteta s ciljem razvijanja ljudske dobrobiti. Na individualnom nivou pojedinac može učiniti vrlo malo, ali ako se organizaciono poveže, onda uvećava svoju moć u interaktivnim procesima. Razvijanje recipročnih odnosa između organizacija i socijalnih aktera osigurava mogućnosti za djelovanje u zajednici. Suština socijalnog kapitala, kolektivne efikasnosti i teorije osnaživanja jeste dobrovoljna socijalna organizacija i njen neformalni aspekt. Sva ova iskustva i udruženja donose značajna individualna i

kolektivna iskustva o poboljšanju fizičke i socijalne okoline koja je narušena kriminalom, nasiljem i socijalnom zapuštenošću.

Predstavljamo model zajednice domaćinstava (*Community Household Model*) koji rezultira osnaživanjem individua i zajednice.

Tabela 1. Model osnaživanja individua i zajednice kroz zajedničko stanovanje (Saegert & Winkel, 2004)

Nivo analize	Proces	
Nivo individualnog stanovanja	Stanovnik ima izgrađenu mrežu sa susjedima unutar zgrade koji se oslanjaju jedni na druge u svojim naporima da zadovolje određene potrebe	a.
	Predstavnik zgrade (predsjednik kućnog savjeta) javlja se u kriznim situacijama utječući na organizacionu strukturu i participaciju stanara na nivou zgrade	b.
Nivo zgrade / bloka	Socijalna mreža između stanovnika u bloku uključuje nematerijalnu i nenovčanu razmjenu dobara i usluga koji se mogu definirati kao prva linija odbrane u trenucima krize	c.
	Predstavnici zgrade uključeni su u ovu mrežu s ciljem formiranja organizacione strukture kroz koju se rješavaju prioriteti i poduzimaju odgovarajuće akcije, te rješavaju konflikti	d.
Nivo individua / zajednica	Istovremeno s organiziranjem unutar zgrade izabrani predstavnici uspostavljaju vezu s lokalnom zajednicom i institucijama koje raspolažu resursima, profesionalnim uslugama i političkim utjecajem	e.
	Izabrani predstavnici zgrade pozivaju predstavnike lokalnih organizacija i institucija u njihove zgrade da se upoznaju i sastanu sa stanovnicima	f.
Nivo zgrada / zajednica	Udruženje stanara identificira organizacije i institucije koje bi mogle biti upotrebljive u odabiru onih osoba koje bi posjećivale sastanke	g.
	Udruženje stanara osigurava kontekst za individualne članove da nauče o organizaciji zajednice i institucija, da razviju vještine i znanja koja olakšavaju participaciju na nivou zajednice.	h.

Autori su u mjerenju (Saegert & Winkel, 2004) uzeli u obzir demografske varijable poput spola, dobi, dužine stanovanja u zgradi, prihode, broj djece u domaćinstvu i obrazovanje. Dvije skale Likertovog tipa odnose se na percepciju stanovnika o kriminalu u zgradi i Cronbachov alpha koeficijent je bio 0,79. Za indikatore socijalnog kapitala uzeta je bazična participacija u aktivnostima zgrade, zatim učestalost sastanaka koji se održavaju u zgradi, zapažanja koliko drugi stanovnici uče-

stvjuju na sastancima i Cronbachov alpha koeficijent je iznosio 0,90. Formalna participacija je indicirana kroz stavku da li ste ikada bili predstavnik zgrade, zatim da li biste to voljeli biti i da li ste predstavljali zgradu u službenim susretima. Cronbachov alpha koeficijent je 0,86. U pogledu prosocijalnih normi skale poput upita da li stanovnici zgradu održavaju, pomažu li jedni drugima, paze li na djecu drugih stanara i plaćaju li stanarinu (alpha koeficijent je 0,83). Dio itema odnosi se i na uključenost u vanjske organizacije kao što su udruženje stanara na nivou bloka, vijeće zajednica, školsko vijeće, vijeće roditelja, saradnja s policijom, kao i povezanost sa crkvom - alpha koeficijent je 0,82.

Dan Cantillon je mjerio nivo socijalne organizacije zajednice na osnovu čega je pokušao okarakterizirati susjedstvo i nivo prosocijalnih aktivnosti. Osnovna ideja jeste bilo mjerenje socijalne organizacije i teorije susjedskih učinaka (Cantillon, 2006). Test je sadržavao subtestove susjedskih prihoda, zatim stabilnost susjedstva kroz stavku „ljudi se stalno doseljavaju i odseljavaju iz ovog bloka“ (alpha 0,8). Subskala socijalna organizacija zajednice odnosila se na emocionalnu vezu (alpha 0,75) s pripadajućim alpha koeficijentom 0,76. Subskala neformalna socijalna kontrola sadržavala je četiri stavke i alpha je bio 0,88. Subskala roditeljske podrške i nadgledanja odnosila se na tri stavke uz alphu 0,69.

S ciljem pregleda testa nazvanog socijalna organizacija zajednice, predstavljamo pojedinačne stavke:

1. Ljudi se poznaju u ovom bloku.
2. Ljudi iz ovog bloka učestvuju u društvenim aktivnostima.
3. Ljudi iz ovog bloka osjećaju međusobnu povezanost.
4. Ljudi iz ovog bloka doživljavaju sebe kao zajednicu.
5. Ljudi iz ovog bloka nikada ne rade zajednički stvari koje bi poboljšale stanje u bloku.
6. U ovom bloku, ljudi međusobno razgovaraju o problemima zajednice.
7. Ljudi u ovom bloku imaju zajednički stav u vezi s problemima zajednice.
8. Ljudi u ovom bloku mogu natjerati grad da odgovori njihovim potrebama i interesima.
9. Ovim blokom sigurno je kretati se noću.
10. Ljudi u ovom bloku ne vjeruju jedni drugima.

11. Stanovnici ovog bloka ne brinu o budućnosti ovog bloka.
12. Sami ljudi u ovom bloku čine ovo naselje sigurnijim za stanovanje.

Ovo istraživanje izvršeno je u okviru Lansing Neighborhoods Project na institutu za djecu, mlade i porodicu pri Michigan State University.

4. Cilj i hipoteze

Osnovni istraživački cilj jeste uočavanje značajnih reakcija stanovnika na odnose u vezi s društvenom organizacijom nebodera, sudjelovanjem u susjedstvu, socijalnim kapitalom i sigurnosti. Društvena organizacija na pojedinim razinama mjerena je teorijom socijalnog kapitala. Osnovni indikatori reakcije stanovnika promatraju se kroz intenzitet kohezivnosti društvene organizacije i participacije članova društva u formalnim i neformalnim aktivnostima.

Postavljene su sljedeće istraživačke hipoteze:

1. Između muških i ženskih stanara ne postoji statistički značajna razlika u prosječnim vrijednostima kohezivnosti društvene organizacije i društvene participacije
2. Između mlađih i starijih stanara ne postoji statistički značajna razlika u prosječnim vrijednostima kohezivnosti društvene organizacije i društvene participacije
3. Između stanara koji su se rodili u Sarajevu i onih koji nisu ne postoji statistički značajna razlika u prosječnim vrijednostima kohezivnosti društvene organizacije i društvene participacije
4. Između stanara koji su duže od tri godine u zgradi i onih koji su kraće od tri godine u zgradi ne postoji statistički značajna razlika u prosječnim vrijednostima kohezivnosti društvene organizacije i društvene participacije.

5. Metodologija prikupljanja podataka

Testiranje smo uradili tokom oktobra 2013. godine u naselju Hrasno na Trgu heroja, u neboderima br. 16 i 30. Navedeni dio grada, po definiciji, spada u srednje urbani centar koji ima nekoliko referentnih građevina poput stadiona „Grbavica“, niz kafea kao što su „Palma”,

“Happy”, nekoliko marketa, vjerski objekt, pijacu, osnovnu školu, niz uslužnih radnji, ambulantu i dobru saobraćajnu, trolejbusnu i tramvajsku vezu za centar grada. Neboderi su izgrađeni krajem šezdesetih godina prošlog stoljeća i namijenjeni uglavnom nižoj srednjoj i radničkoj klasi. Ideja je bila da se za relativno kratki rok riješi pitanje stanovanja za najveći broj radnika ondašnje narasle sarajevske industrije. Stanovi su veličine 36-45 m², uključujući balkone. Prema izjavi starijih stanara, fluktuacija stanovništva nebodera veoma je visoka. Održavanje nebodera prepušteno je upraviteljima nebodera koji su zaduženi za održavanje infrastrukture i zajedničkih prostorija.

Za potrebe istraživanja kreirana su tri upitnika. Prvi upitnik se odnosi na sociodemografske podatke kao što su spol, dob, mjesto rođenja, dužina boravka u neboderu, status zaposlenja, učestvovanje u radu klubova/udruženja ili slično, zadovoljstvo mjesečnim primanjima, bračno stanje, te da li je osoba izbjeglica.

Drugi je instrument Skala društvene organizacije sa 13 stavki prilagođenih iz rada Cantalliona (2006) formiran kao inventar stavova sa stavkama Likertovog tipa. Prva stavka odnosi se na stabilnost susjedstva, 2, 3, 4. i 5. mjere emocionalno-organizacijske veze stanara, stavke 6, 7, 8. i 9. mjere količinu utjecaja na organizaciju života u neboderima i trgu, stavke 10, 11. i 12. izražavaju potrebu za aktivnostima stanara i 13. stavka mjeri neformalnu socijalnu kontrolu.

Treći instrument jeste Skala društvene participacije komponirana iz rada Saegerta i Winkela (2004). Stavke 1, 2, i 3 instrumenta mjere učešće stanara u aktivnostima nebodera, stavke 4, 5, 6 i 7 mjere formalnu participaciju u aktivnostima nebodera, stavke 8, 9, 10 i 11 mjere prosocijalne aktivnosti stanara, stavke 12, 13, i 14 mjere neformalnu participaciju, a stavke od 15 do 20 mjere vanjske (izvan nebodera) aktivnosti, stavka 21 mjeri učešće u radu vjerskih zajednica, i na kraju je ostavljena mogućnost dodatnog komentara. Rezultati na subskalama su kreirani kao prosječni skorovi svih stavki, s obzirom na to da subskale imaju različit broj pitanja.

Rezultati istraživanju uneseni su u SPSS bazu podataka i pripremljeni za analizu. Za potrebe rada provele su se analize pouzdanosti instrumenata putem Cronbach alfa koeficijenta pouzdanosti i analiza varijance za potrebe poređenja grupa.

6. Rezultati i diskusija

U istraživanju su učestvovali samo punoljetni stanari na ispitanom području, ukupno njih 106. Prilikom popunjavanja upitnika osiguralo se da nema nedostajućih vrijednosti. U uzorku ima oko 60 % ženskih ispitanika te se grupa podijelila na tri dobne podskupine s podjednakim brojem ispitanika na osnovu graničnih godina 35 i 55.

Tabela 1 Broj ispitanika s obzirom na dob i spol

Dob	Broj	Postotak	Spol	Broj	Postotak
Do 35 godina	35	% 33.0	Muško	42	% 39.6
Od 36 do 55 godina	33	% 31.1	Žensko	64	% 60.4
Više od 55 godina	38	% 35.8	Ukupno	106	% 100.0
Ukupno	106	% 100.0			

Oko polovine ispitanika rođeno je u Sarajevu, a oko 73 % ispitanika u zgradi je duže od tri godine.

Tabela 2. Broj ispitanika s obzirom na mjesto rođenja i dužinu boravka u zgradi

Mjesto rođenja	Broj	Postotak	Dužina boravka u zgradi	Broj	Postotak
Sarajevo	58	% 54.7	Manje od 3 godine	29	% 27.4
Druga mjesta	48	% 45.3	Duže od 3 godine	77	% 72.6
Ukupno	106	% 100.0	Ukupno	106	% 100.0

Metrijske karakteristike instrumenata

Ispitane su metrijske karakteristike navedenih instrumenata. Diskriminativnost skale društvene organizacije provjerena je pomoću diskriminativne vrijednosti svake stavke, putem item-total korelacije. U skali su zadržane stavke čiji koeficijent korelacije s ukupnim zbirom iznosi više od 0,35. Na taj način od 13 stavki, koliko ih je bilo u prvobitnoj verziji skale, ostalo je 8, dok je 5 stavki izostavljeno iz dalje obrade. Za utvrđivanje valjanosti skale iskorišteno je obilježje Likertovih skala prema kome svaka stavka ima zadovoljavajuću dijagnostičku valjanost ako visoko korelira s ukupnim zbirom ocjena. S obzirom na to da 5 stavki u skali nije imalo zadovoljavajuću dijagnostičku valjanost, izbačene su iz dalje obrade.

Pouzdanost instrumenta provjerena je pomoću Alfa Cronbach koeficijenta, koji iznosi 0,779 što znači da je pouzdanost skale relativno visoka.

Tabela 3 Item-total korelacije skale Socijalna organizacija zajednice, roditelja i vršnjaka kao medijatora percipiranih osobina susjedstva o delinkvenciji i pro-socijalnim aktivnostima

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	Σ
1	1	,073	,004	-,036	-,079	,076	-,068	-,309	,050	-,067	,040	-,051	-,017	,095
2	,073	1	,483	,523	,458	-,196	,155	,003	,069	-,245	-,006	,327	,247	,599
3	,004	,483	1	,489	,523	-,438	,326	,169	,132	-,287	-,129	,423	,244	,619
4	-,036	,523	,489	1	,599	-,216	,266	,146	,201	-,222	-,123	,265	,300	,668
5	-,079	,458	,523	,599	1	-,260	,414	,233	,242	-,295	-,226	,411	,323	,708
6	,076	-,196	-,438	-,216	-,260	1	-,293	-,090	-,059	,123	,145	-,229	-,192	-,145
7	-,068	,155	,326	,266	,414	-,293	1	,406	,226	-,284	-,113	,210	,276	,529
8	-,309	,003	,169	,146	,233	-,090	,406	1	,118	-,202	-,040	,033	,080	,346
9	,050	,069	,132	,201	,242	-,059	,226	,118	1	,031	-,144	,246	,084	,455
10	-,067	-,245	-,287	-,222	-,295	,123	-,284	-,202	,031	1	,334	-,309	-,291	-,170
11	,040	-,006	-,129	-,123	-,226	,145	-,113	-,040	-,144	,334	1	-,030	-,232	,083
12	-,051	,327	,423	,265	,411	-,229	,210	,033	,246	-,309	-,030	1	,396	,564
13	-,017	,247	,244	,300	,323	-,192	,276	,080	,084	-,291	-,232	,396	1	,470
Σ	,095	,599	,619	,668	,708	-,145	,529	,346	,455	-,170	,083	,564	,470	1

S obzirom na to da Skala društvene participacije nije jednoobrazna u smjeru odgovora na postavljena pitanja, te da ga čini 6 subskala, one su tretirane kao stavke. U tom kontekstu, analizirajući diskriminativnost subskala, pomoću item-total korelacija (korelacija između ukupnog zbira stavki i subskala u upitniku), uočljivo je da sve subskale imaju zadovoljavajuću diskriminativnost, osim posljednje koju čini jedna stavka i koja je izostavljena iz dalje obrade. Alfa Cronbach koeficijent iznosi 0,686, što ukazuje na to da je pouzdanost skale relativno zadovoljavajuća.

Tabela 4 Item-total korelacije skale Kriminal, socijalni kapital i participacija u zajednici

	1	2	3	4	5	6	Σ
1	1	279,	577,	211,	151,	653,	1
2	279,	1	257,	194,	360,	658,	279,
3	577,	257,	1	056,	046,	658,	577,
4	211,	194,	056,	1	453,	551,	211,
5	151,	360,	046,	453,	1	638,	151,
6	064,-	065,	034,	399,	285,	1	299,
Σ	653,	658,	658,	551,	638,	299,	1

Distribucije rezultata

Analizirajući distribucije dobijenih rezultata na subskalama Skale društvene organizacije vidimo da je vrijednost asimetrije kod svih subskala u granica -2 do 2 (George & Mallery, 2010), što je unutar granica vrijednosti koje očekujemo kod normalne raspodjele. Distribucije kod subskala Stabilnost susjedstva, Emocionalno-organizacijske veze stanara, količine Utjecaja na organizaciju života u neboderu i trgu i Potreba za aktivnostima stanara negativno su asimetrične, ukazujući na veću grupiranost rezultata u području viših vrijednosti dok je kod neformalne socijalne kontrole pozitivna asimetrija, ukazujući na grupiranje oko nižih vrijednosti.

Tabela 5 Statističke deskriptivne vrijednosti subskala Skale društvene organizacije

	Aritmetička sredina	Medijana	Standardna devijacija	Asimetrija	Spljoštenost
Stabilnost susjedstva	3.81	4.00	1.172	-.854	.045
Emocionalno-organizacijske veze stanara	2.77	3.00	1.090	-.012	-.672
Utjecaj na organizaciju života u neboderu i trgu	3.00	3.00	.853	-.191	-.252
Potreba za aktivnostima stanara	3.19	3.33	.748	-.256	.408
Neformalna socijalna kontrola	2.71	3.00	1.400	.157	-1.220

Distribucije dobivenih rezultata na subskalama Skale društvene participacije unutar su granica vrijednosti koje očekujemo kod normalne raspodjele. Distribucije kod svih subskala su pozitivno asimetrične, ukazujući na grupiranje oko nižih vrijednosti.

Tabela 6 Statističke deskriptivne vrijednosti subskala Skale društvene participacije

	Aritmetička sredina	Medijana	Standardna devijacija	Asimetrija	Spljoštenost
Učešće stanara u aktivnostima nebodera	2.17	2.17	.447	.064	.001
Formalna participacija u aktivnostima nebodera	1.31	1.00	.445	1.593	2.145

Prosocialne aktivnosti stanara	2.39	2.25	.578	.716	.798
Neformalna participacija stanara	1.74	1.67	.423	.197	-.534
Vanjske aktivnosti stanara	1.30	1.17	.323	1.217	.908
Učešće u radu vjerskih zajednica	1.27	1.00	.526	1.798	2.418

Analiza razlika u vrijednostima rezultata na subskalama društvene organizacije i društvene participacije između muških i ženskih stanara

Između muških i ženskih stanara ne postoji statistički značajna razlika u prosječnim vrijednostima na subskalama društvene organizacije. Na ispitanom uzorku muški stanari imaju veće prosjeke na svim subskalama društvene organizacije, ali se ova razlika ne može generalizirati.

Tabela 7 Testiranje značajnosti razlika u prosječnim vrijednostima subskala društvene organizacije između muških i ženskih stanara

	Izvor varijabiliteta	SS	Df	MS	F	p
Spol	Stabilnost susjedstva	1.891	1	1.891	1.382	.243
	Emocionalno-organizacijske veze stanara	2.135	1	2.135	1.811	.181
	Utjecaj na organizaciju života u ne-boderu i trgu	1.109	1	1.109	1.532	.219
	Potreba za aktivnostima stanara	.373	1	.373	.665	.417
	Neformalna socijalna kontrola	2.706	1	2.706	1.385	.242
Pogreška	Stabilnost susjedstva	142.336	104	1.369		
	Emocionalno-organizacijske veze stanara	122.629	104	1.179		
	Utjecaja na organizaciju života u ne-boderu i trgu	75.264	104	.724		
	Potreba za aktivnostima stanara	58.298	104	.561		
	Neformalna socijalna kontrola	203.228	104	1.954		
Ukupno	Stabilnost susjedstva	144.226	105			
	Emocionalno-organizacijske veze stanara	124.765	105			
	Utjecaja na organizaciju života u ne-boderu i trgu	76.373	105			
	Potreba za aktivnostima stanara	58.671	105			
	Neformalna socijalna kontrola	205.934	105			

	Muško (N=42)		Žensko (N=64)		
	M	SD	M	SD	
Statističke deskriptivne vrijednosti					
Stabilnost susjedstva	3.98	1.220	3.70	1.136	
Emocionalno-organizacijske veze stanara	2.95	1.121	2.66	1.062	
Utjecaja na organizaciju života u neboderu i trgu	3.13	.929	2.92	.795	
Potreba za aktivnostima stanara	3.26	.665	3.14	.799	
Neformalna socijalna kontrola	2.90	1.340	2.58	1.434	

Između muških i ženskih stanara ne postoji statistički značajna razlika u prosječnim vrijednostima na subskalama društvene participacije. Na ispitanom uzorku ženski stanari imaju veći prosjek samo na subskali stabilnosti susjedstva dok na ostalim subskalama društvene participacije muški stanari imaju veće prosječne vrijednosti, međutim, ove razlike ne mogu se generalizirati.

Tabela 8 Testiranje značajnosti razlika u prosječnim vrijednostima subskala društvene participacije između muških i ženskih stanara

	Izvor varijabiliteta	SS	Df	MS	F	p
Spol	Učešće stanara u aktivnostima nebodera	.009	1	.009	.042	.837
	Formalna participacija u aktivnostima nebodera	.385	1	.385	1.960	.164
	Prosocijalne aktivnosti stanara	.238	1	.238	.710	.401
	Neformalna participacija stanara	.023	1	.023	.126	.723
	Vanjske aktivnosti stanara	.069	1	.069	.657	.419
	Učešće u radu vjerskih zajednica	.802	1	.802	2.951	.089
Pogreška	Učešće stanara u aktivnostima nebodera	20.935	104	.201		
	Formalna participacija u aktivnostima nebodera	20.401	104	.196		
	Prosocijalne aktivnosti stanara	34.880	104	.335		
	Neformalna participacija stanara	18.803	104	.181		
	Vanjske aktivnosti stanara	10.882	104	.105		
	Učešće u radu vjerskih zajednica	28.264	104	.272		
Ukupno	Učešće stanara u aktivnostima nebodera	20.943	105			
	Formalna participacija u aktivnostima nebodera	20.785	105			
	Prosocijalne aktivnosti stanara	35.119	105			
	Neformalna participacija stanara	18.826	105			
	Vanjske aktivnosti stanara	10.951	105			
	Učešće u radu vjerskih zajednica	29.066	105			
		Muško (N=42)		Žensko (N=64)		
	Statističke deskriptivne vrijednosti	M	SD	M	SD	
	Učešće stanara u aktivnostima nebodera	2.16	.506	2.18	.407	
	Formalna participacija u aktivnostima nebodera	1.38	.510	1.26	.393	

	Prosocijalne aktivnosti stanara	2.45	.663	2.36	.517	
	Neformalna participacija stanara	1.75	.472	1.72	.392	
	Vanjske aktivnosti stanara	1.33	.292	1.28	.342	
	Učešće u radu vjerskih zajednica	1.38	.623	1.20	.443	

Analiza razlika u vrijednostima rezultata na subskalama društvene organizacije i društvene participacije mlađih i starijih stanara

Između mlađih i starijih stanara postoji statistički značajna razlika u prosječnim vrijednostima na subskali emocionalno-organizacijske veze stanara dok na ostalim subskalama društvene organizacije razlika nije statistički značajna.

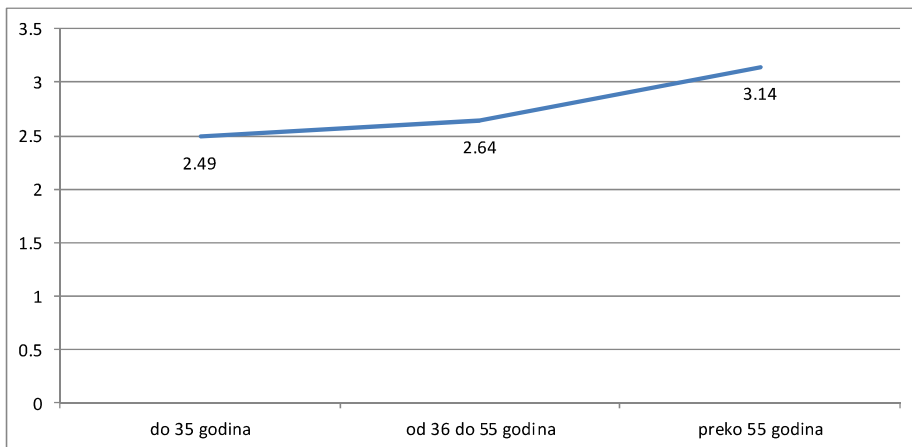
Tabela 9 Testiranje značajnosti razlika u prosječnim vrijednostima subskala društvene organizacije između mlađih i starijih stanara

	Izvor varijabiliteta	SS	Df	MS	F	p	
Dob	Stabilnost susjedstva	6.996	2	3.498	2.625	.077.	
	Emocionalno-organizacijske veze stanara	8.614	2	4.307	3.819	.025.	
	Utjecaj na organizaciju života u neboderu i trgu	997.	2	498.	681.	508.	
	Potreba za aktivnostima stanara	262.	2	131.	231.	794.	
	Neformalna socijalna kontrola	905.	2	452.	227.	797.	
Pogreška	Stabilnost susjedstva	137.231	103	1.332			
	Emocionalno-organizacijske veze stanara	116.151	103	1.128			
	Utjecaj na organizaciju života u neboderu i trgu	75.376	103	732.			
	Potreba za aktivnostima stanara	58.409	103	567.			
	Neformalna socijalna kontrola	205.029	103	1.991			
Ukupno	Stabilnost susjedstva	144.226	105				
	Emocionalno-organizacijske veze stanara	124.765	105				
	Utjecaj na organizaciju života u neboderu i trgu	76.373	105				
	Potreba za aktivnostima stanara	58.671	105				
	Neformalna socijalna kontrola	205.934	105				
		Do 35 god. (N=35)		Od 36 do 55 god. (N=33)		Preko 55 god. (N=38)	

Statističke deskriptivne vrijednosti	M	SD	M	SD	M	SD
Stabilnost susjedstva	3.49	1.095	3.82	1.286	4.11	1.085
Emocionalno-organizacijske veze stanara	2.49	1.058	2.64	1.116	3.14	1.016
Utjecaj na organizaciju života u neboderu i trgu	3.08	831.	3.08	881.	2.88	856.
Potreba za aktivnostima stanara	3.14	760.	3.16	769.	3.25	733.
Neformalna socijalna kontrola	2.80	1.208	2.58	1.458	2.74	1.537

Najveće prosječne vrijednosti na subskali emocionalno-organizacijske veze stanara imaju stanari sa više od 55 godina. Stanari u dobi više od 55 godina u odnosu na stanare do 35 godina života imaju prosječni rezultat veći za 26 % dok u odnosu na stanare dobi od 36 do 55 godina imaju prosječan rezultat koji je veći za 19 %.

Između mlađih i starijih stanara postoji statistički značajna razlika u prosječnim vrijednostima na subskalama formalne participacije u aktivnostima nebodera i vanjske aktivnosti stanara. Na ostalim subskalama društvene participacije ne postoji statistički značajna razlika u prosječnim vrijednostima između mlađih i starijih ispitanika.

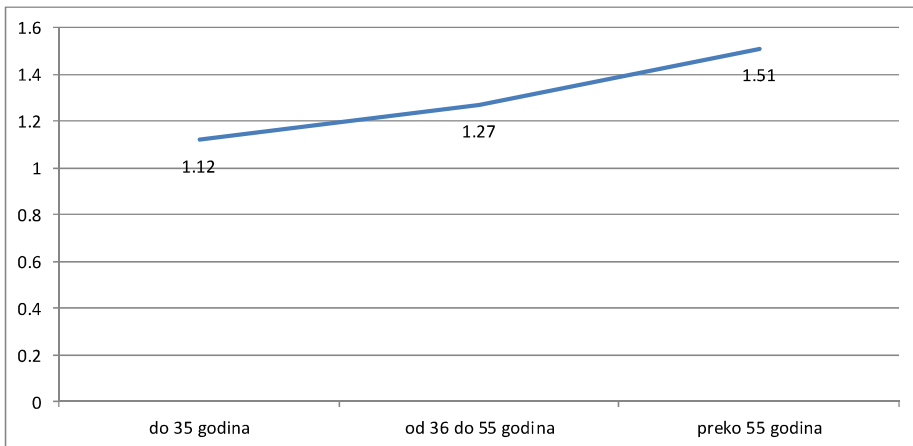

Ilustracija 1 Prosječne vrijednosti na subskali emocionalno-organizacijske veze stanara s obzirom na dob stanara

Tabela 10 Testiranje značajnosti razlika u prosječnim vrijednostima subskala društvene participacije između mladih i starijih stanara

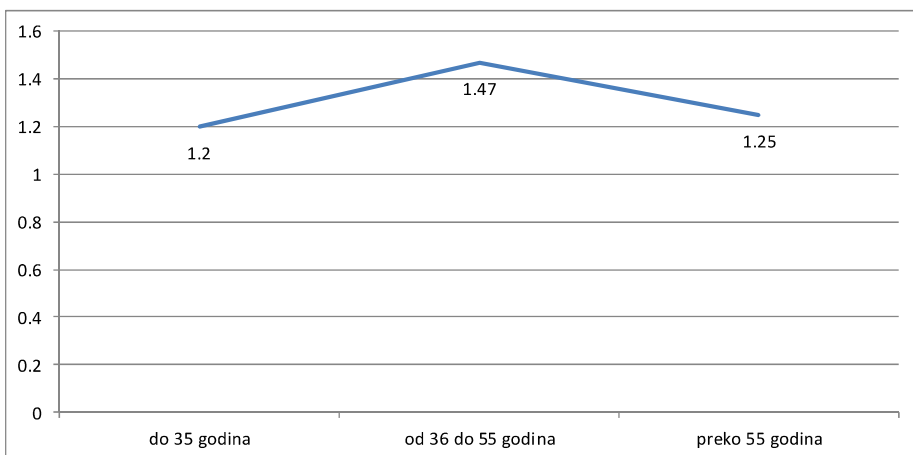
	Izvor varijabiliteta	SS	Df	MS	F	p	
Dob	Učešće stanara u aktivnostima nebodera	.714	2	.357	1.818	.168	
	Formalna participacija u aktivnostima nebodera	2.878	2	1.439	8.277	.000	
	Prosocijalne aktivnosti stanara	.277	2	.138	.409	.665	
	Neformalna participacija stanara	.737	2	.368	2.097	.128	
	Vanjske aktivnosti stanara	1.413	2	.707	7.630	.001	
	Učešće u radu vjerskih zajednica	1.520	2	.760	2.843	.063	
Pogreška	Učešće stanara u aktivnostima nebodera	20.229	103	.196			
	Formalna participacija u aktivnostima nebodera	17.907	103	.174			
	Prosocijalne aktivnosti stanara	34.842	103	.338			
	Neformalna participacija stanara	18.089	103	.176			
	Vanjske aktivnosti stanara	9.538	103	.093			
	Učešće u radu vjerskih zajednica	27.546	103	.267			
Ukupno	Učešće stanara u aktivnostima nebodera	20.943	105				
	Formalna participacija u aktivnostima nebodera	20.785	105				
	Prosocijalne aktivnosti stanara	35.119	105				
	Neformalna participacija stanara	18.826	105				
	Vanjske aktivnosti stanara	10.951	105				
	Učešće u radu vjerskih zajednica	29.066	105				
		Do 35 god. (N=35)		Od 36 do 55 god. (N=33)		Preko 55 god. (N=38)	
	Statističke deskriptivne vrijednosti	M	SD	M	SD	M	SD
	Učešće stanara u aktivnostima nebodera	2.08	.479	2.15	.434	2.27	.416
	Formalna participacija u aktivnostima nebodera	1.12	.238	1.27	.353	1.51	.569
	Prosocijalne aktivnosti stanara	2.34	.529	2.37	.606	2.46	.606
	Neformalna participacija stanara	1.70	.399	1.86	.472	1.67	.387
	Vanjske aktivnosti stanara	1.20	.216	1.47	.371	1.25	.309
	Učešće u radu vjerskih zajednica	1.29	.572	1.42	.614	1.13	.343

Stanari u dobnoj skupini više od 55 godina imaju veće prosječne vrijednosti na subskali formalne participacije u aktivnostima nebodera od stanara u dobnim skupinama do 55 godina. U odnosu na grupu u dobnoj skupini do 35 godina, stanari u dobnoj skupini više od 55 godina imaju prosječni rezultat veći za 35 %, dok u odnosu na dobnu skupinu od 36 do 55 godina imaju prosječni rezultat veći za 19 %.

Ilustracija 2 *Prosječne vrijednosti na subskali formalne participacije u aktivnostima nebodera s obzirom na dob stanara*

Stanari u dobnoj skupini od 36 do 55 godina imaju veće prosječne vrijednosti na subskali vanjske aktivnosti stanara od stanara u ostalim dobnim skupinama. U odnosu na grupu u dobnoj skupini do 35 godina, stanari u dobnoj skupini od 36 do 55 godina imaju prosječni rezultat veći za 22 %, dok u odnosu na dobnu skupinu više od 55 godina imaju prosječni rezultat veći za 18 %.

Ilustracija 3 *Prosječne vrijednosti na subskali vanjske aktivnosti stanara s obzirom na dob stanara*

Analiza razlika u vrijednostima rezultata na subskalama društvene organizacije i društvene participacije između stanara koji su se rodili u Sarajevu i onih koji su se rodili izvan Sarajeva

Između stanara koji su se rodili u Sarajevu i onih koji su se rodili izvan Sarajeva ne postoji statistički značajna razlika u prosječnim vrijednostima na subskalama društvene organizacije. Na ispitanom uzorku stanari koji su se rodili u Sarajevu imaju veće prosjeke samo na subskali stabilnost susjedstva dok na ostalim subskalama veće prosječne rezultate imaju stanari koji su rođeni izvan Sarajeva, međutim, ove razlike se ne mogu generalizirati.

Tabela 11 Testiranje značajnosti razlika u prosječnim vrijednostima subskala društvene organizacije između stanara koji su se rodili u Sarajevu i onih koji su se rodili izvan Sarajeva

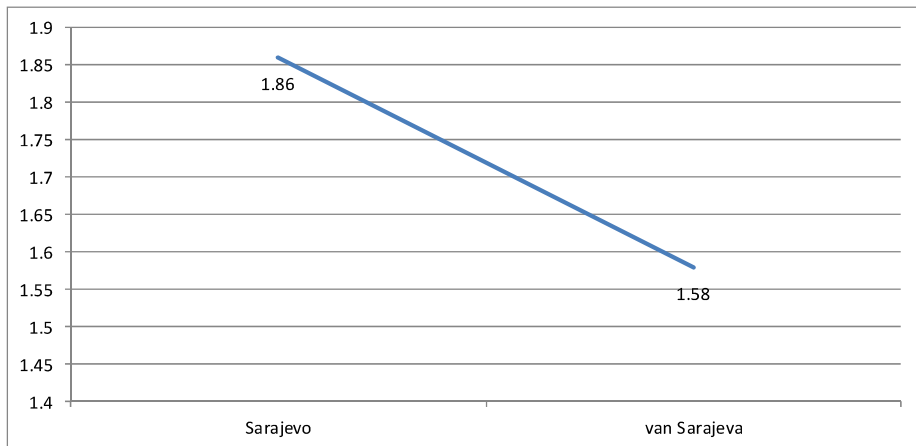
	Izvor varijabiliteta	SS	Df	MS	F	p
Mjesto rođenja	Stabilnost susjedstva	.930	1	.930	.675	.413
	Emocionalno-organizacijske veze stanara	.682	1	.682	.571	.451
	Utjecaj na organizaciju života u neboderu i trgu	1.620	1	1.620	2.254	.136
	Potreba za aktivnostima stanara	.099	1	.099	.175	.676
	Neformalna socijalna kontrola	.351	1	.351	.178	.674
Pogreška	Stabilnost susjedstva	143.296	104	1.378		
	Emocionalno-organizacijske veze stanara	124.083	104	1.193		
	Utjecaj na organizaciju života u neboderu i trgu	74.752	104	.719		
	Potreba za aktivnostima stanara	58.572	104	.563		
	Neformalna socijalna kontrola	205.583	104	1.977		
Ukupno	Stabilnost susjedstva	144.226	105			
	Emocionalno-organizacijske veze stanara	124.765	105			
	Utjecaj na organizaciju života u neboderu i trgu	76.373	105			
	Potreba za aktivnostima stanara	58.671	105			
	Neformalna socijalna kontrola	205.934	105			
		Sarajevo (N=58)		Izvan Sarajeva (N=48)		
	Statističke deskriptivne vrijednosti	M	SD	M	SD	
	Stabilnost susjedstva	3.90	1.195	3.71	1.148	
	Emocionalno-organizacijske veze stanara	2.70	1.175	2.86	.982	
	Utjecaj na organizaciju života u neboderu i trgu	2.89	.840	3.14	.857	
	Potreba za aktivnostima stanara	3.16	.815	3.22	.664	
	Neformalna socijalna kontrola	2.66	1.433	2.77	1.372	

Između stanara koji su se rodili u Sarajevu i onih koji su se rodili izvan Sarajeva postoji statistički značajna razlika u prosječnim vrijednostima na subskali neformalne participacije stanara dok na ostalim subskalama nema statistički značajne razlike.

Tabela 12 Testiranje značajnosti razlika u prosječnim vrijednostima subskala društvene participacije između stanara koji su se rodili u Sarajevu i izvan Sarajeva

	Izvor varijabiliteta	SS	Df	MS	F	p
Mjesto rođenja	Učešće stanara u aktivnostima nebodera	126.	1	126.	628.	430.
	Formalna participacija u aktivnostima nebodera	002.	1	002.	009.	925.
	Prosocijalne aktivnosti stanara	006.	1	006.	019.	892.
	Neformalna participacija stanara	2.041	1	2.041	12.643	001.
	Vanjske aktivnosti stanara	341.	1	341.	3.338	071.
	Učešće u radu vjerskih zajednica	374.	1	374.	1.354	247.
Pogreška	Učešće stanara u aktivnostima nebodera	20.818	104	200.		
	Formalna participacija u aktivnostima nebodera	20.784	104	200.		
	Prosocijalne aktivnosti stanara	35.112	104	338.		
	Neformalna participacija stanara	16.785	104	161.		
	Vanjske aktivnosti stanara	10.610	104	102.		
	Učešće u radu vjerskih zajednica	28.693	104	276.		
Ukupno	Učešće stanara u aktivnostima nebodera	20.943	105			
	Formalna participacija u aktivnostima nebodera	20.785	105			
	Prosocijalne aktivnosti stanara	35.119	105			
	Neformalna participacija stanara	18.826	105			
	Vanjske aktivnosti stanara	10.951	105			
	Učešće u radu vjerskih zajednica	29.066	105			
		Sarajevo (N=58)		Izvan Sarajeva (N=48)		
	Statističke deskriptivne vrijednosti	M	SD	M	SD	
	Učešće stanara u aktivnostima nebodera	2.20	385.	2.13	513.	
	Formalna participacija u aktivnostima nebodera	1.31	460.	1.30	431.	
	Prosocijalne aktivnosti stanara	2.40	654.	2.39	478.	
	Neformalna participacija stanara	1.86	395.	1.58	410.	
	Vanjske aktivnosti stanara	1.35	341.	1.24	292.	
	Učešće u radu vjerskih zajednica	1.33	574.	1.21	459.	

Veći prosječni rezultat na subskali neformalne participacije stanara imaju stanari koji su se rodili u Sarajevu i odnosu na stanare koji su se rodili izvan Sarajeva i to za oko 18 %.

Ilustracija 4 Prosječne vrijednosti na subskali neformalne participacije stanara s obzirom na mjesto rođenja.

Analiza razlika u vrijednostima rezultata na subskalama društvene organizacije i društvene participacije između stanara koji su duže ili kraće nastanjeni u neboderu

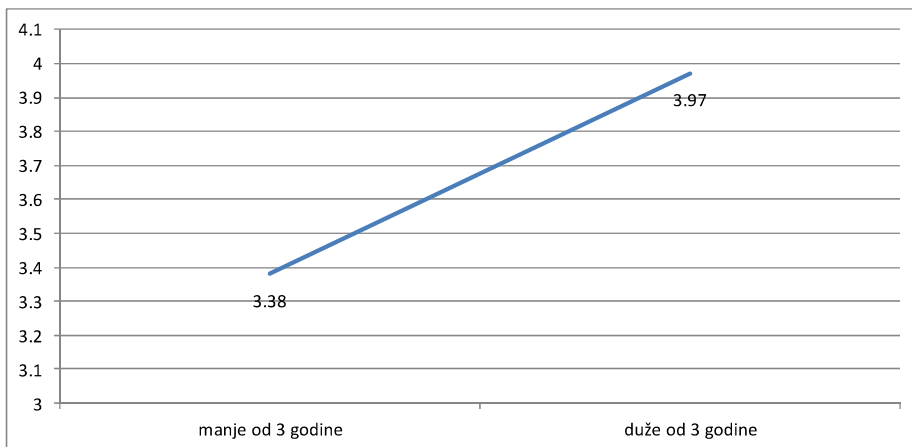
Između stanara koji su nastanjeni u neboderu duže od 3 godine i stanara koji su nastanjeni u neboderu kraće od 3 godine postoji statistički značajna razlika u prosječnim vrijednostima subskala stabilnosti susjedstva i potrebe za aktivnostima stanara dok na ostalim subskalama razlika nije statistički značajna.

Tabela 13 Testiranje značajnosti razlika u prosječnim vrijednostima subskala društvene organizacije između stanara koji su duže ili kraće nastanjeni u neboderu

	Izvor varijabiliteta	SS	Df	MS	F	P
Dužina boravka	Stabilnost susjedstva	7.451	1	7.451	5.665	.019
	Emocionalno-organizacijske veze stanara	.124	1	.124	.103	.748
	Utjecaj na organizaciju života u neboderu i trgu	.537	1	.537	.736	.393
	Potreba za aktivnostima stanara	2.934	1	2.934	5.474	.021
	Neformalna socijalna kontrola	.110	1	.110	.055	.814
Pogreška	Stabilnost susjedstva	136.776	104	1.315		
	Emocionalno-organizacijske veze stanara	124.641	104	1.198		
	Utjecaj na organizaciju života u neboderu i trgu	75.836	104	.729		
	Potreba za aktivnostima stanara	55.737	104	.536		
	Neformalna socijalna kontrola	205.824	104	1.979		

Ukupno	Stabilnost susjedstva	144.226	105			
	Emocionalno-organizacijske veze stanara	124.765	105			
	Utjecaj na organizaciju života u neboderu i trgu	76.373	105			
	Potreba za aktivnostima stanara	58.671	105			
	Neformalna socijalna kontrola	205.934	105			
		Manje od 3 godine (N=29)		Više od tri godine (N=77)		
	Statističke deskriptivne vrijednosti	M	SD	M	SD	
	Stabilnost susjedstva	3.38	1.265	3.97	1.100	
	Emocionalno-organizacijske veze stanara	2.72	.923	2.79	1.152	
	Utjecaj na organizaciju života u neboderu i trgu	3.12	1.051	2.96	.768	
	Potreba za aktivnostima stanara	3.46	.626	3.09	.767	
	Neformalna socijalna kontrola	2.66	1.078	2.73	1.510	

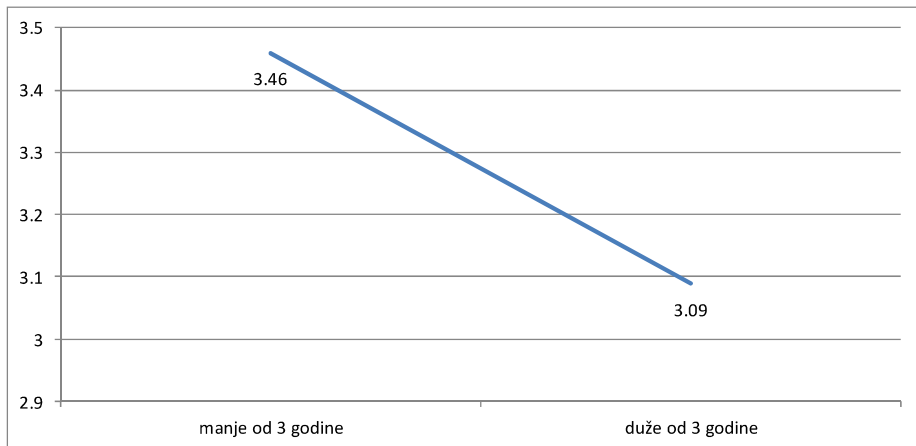
Stanari koji su nastanjeni u neboderu duže od tri godine imaju u prosjeku veće rezultate na subskali stabilnosti susjedstva za 17 % od stanara koji su nastanjeni u periodu kraćem od tri godine.

Ilustracija 5 Prosječne vrijednosti na subskali stabilnosti susjedstva s obzirom na dužinu boravka

Stanari koji su nastanjeni u neboderu kraće od tri godine imaju u prosjeku veće rezultate na subskali potreba za aktivnostima stanara za 12 % od stanara koji su nastanjeni u periodu dužem od tri godine.

Ilustracija 6 *Prosječne vrijednosti na subskali potrebe za aktivnostima stanara s obzirom na dužinu boravka*

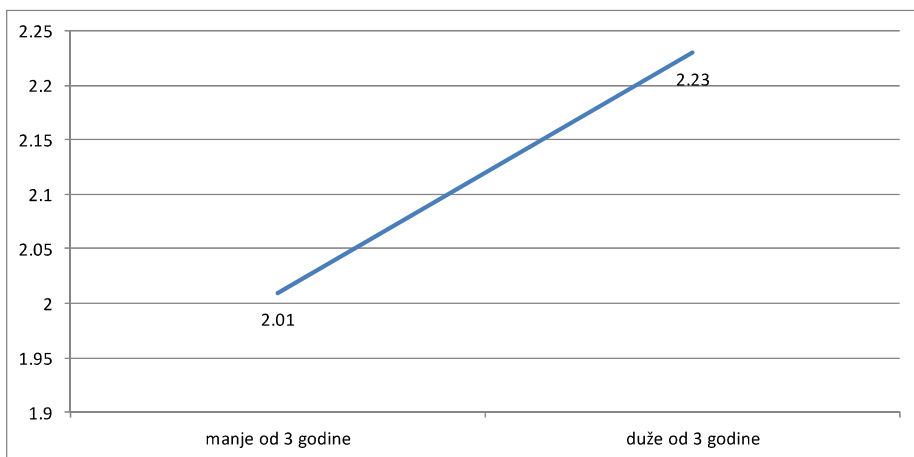
Između stanara s dužim i kraćim boravkom u neboderu postoji statistički značajna razlika u prosječnim vrijednostima na subskalama učešća stanara u aktivnostima nebodera i vanjske aktivnosti stanara, dok na ostalim subskalama nema statistički značajne razlike.

Tabela 14 Testiranje značajnosti razlika u prosječnim vrijednostima subskala društvene participacije između stanara koji su duže ili kraće u neboderu

	Izvor varijabiliteta	SS	Df	MS	F	p
Dužina boravka	Učešće stanara u aktivnostima nebodera	1.001	1	1.001	5.218	.024
	Formalna participacija u aktivnostima nebodera	.719	1	.719	3.726	.056
	Prosocijalne aktivnosti stanara	.339	1	.339	1.014	.316
	Neformalna participacija stanara	.529	1	.529	3.009	.086
	Vanjske aktivnosti stanara	.556	1	.556	5.559	.020
	Učešće u radu vjerskih zajednica	.000	1	.000	.001	.978
Pogreška	Učešće stanara u aktivnostima nebodera	19.943	104	.192		
	Formalna participacija u aktivnostima nebodera	20.067	104	.193		
	Prosocijalne aktivnosti stanara	34.780	104	.334		
	Neformalna participacija stanara	18.297	104	.176		
	Vanjske aktivnosti stanara	10.395	104	.100		
	Učešće u radu vjerskih zajednica	29.066	104	.279		

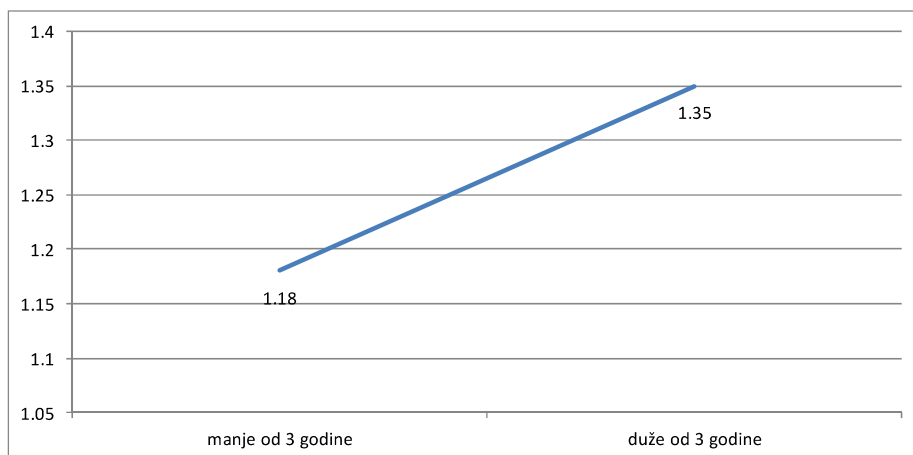
Ukupno	Učešće stanara u aktivnostima nebodera	20.943	105			
	Formalna participacija u aktivnostima nebodera	20.785	105			
	Prosocijalne aktivnosti stanara	35.119	105			
	Neformalna participacija stanara	18.826	105			
	Vanjske aktivnosti stanara	10.951	105			
	Učešće u radu vjerskih zajednica	29.066	105			
		Muško (N=29)		Žensko (N=77)		
	Statističke deskriptivne vrijednosti	M	SD	M	SD	
	Učešće stanara u aktivnostima nebodera	2.01	.458	2.23	.430	
	Formalna participacija u aktivnostima nebodera	1.17	.423	1.36	.445	
	Prosocijalne aktivnosti stanara	2.30	.368	2.43	.638	
	Neformalna participacija stanara	1.62	.434	1.78	.414	
	Vanjske aktivnosti stanara	1.18	.249	1.35	.337	
	Učešće u radu vjerskih zajednica	1.28	.591	1.27	.504	

Stanari koji su nastanjeni u neboderu duže od tri godine imaju u prosjeku veće rezultate na subskali učešća stanara u aktivnostima nebodera za 11 % od stanara koji su nastanjeni u periodu kraćem od tri godine.

Ilustracija 7 Prosječne vrijednosti na subskali učešće stanara u aktivnostima nebodera s obzirom na dužinu boravka rođenja

Stanari koji su nastanjeni u neboderu duže od tri godine imaju u prosjeku veće rezultate na subskali vanjskih aktivnosti stanara za 14 % od stanara koji su nastanjeni u periodu kraćem od tri godine.

Ilustracija 8 *Prosječne vrijednosti na subskali vanjskih aktivnosti stanara s obzirom na dužinu boravka*

Zaključak

Na osnovu izloženog možemo zaključiti da ima smisla tražiti mogućnosti standardizacije upotrijebljenih instrumenata jer su metrijske karakteristike sugerirale da su primjenjivi na naše sarajevske urbane prilike kakve vladaju u naselju Hrasno. Međutim, istovremeno smo zapazili da bi bilo potrebno ponoviti istraživanje, a neke stavke trebalo bi još više približiti iskustvu stanara. Činjenica da postoje neke zajedničke odrednice življenja u urbanom okruženju, bez obzira na lokus gdje se odigrava urbana drama života, ohrabruje nas da ove konstrukte i dalje ispituje.

Rezultati istraživanja u potpunosti prihvataju postavljenu prvu hipotezu da između muških i ženskih stanara ne postoji statistički značajna razlika u prosječnim vrijednostima kohezivnosti društvene organizacije i društvene participacije, s obzirom na to da između muških i ženskih stanara nije dokazana niti jedna razlika u prosječnim vrijednostima društvene organizacije i društvene participacije. Slično reagovanje muških i ženskih ispitanika daje nam za pravo zaključiti da su

oba spola u istom okruženju zainteresovana vrijednosti stanovanja koje proizilaze iz kohezivnosti i društvene participacije.

Druga je hipoteza odbačena s obzirom na to da rezultati ukazuju na to da veće prosječne vrijednosti na subskali emocionalno-organizacijske veze stanara imaju stanari sa više od 55 godina u odnosu na mlađe skupine stanara. Pored toga, rezultati ukazuju da stanari u dobnoj skupini više od 55 godina imaju veće prosječne vrijednosti na subskali formalne participacije u aktivnostima nebodera od stanara u dobnim skupinama do 55 godina te da stanari u dobnoj skupini od 36 do 55 godina imaju veće prosječne vrijednosti na subskali vanjske aktivnosti stanara od stanara u ostalim dobnim skupinama. Ovi podaci ukazuju da dob stanara utječe na izgradnju društvene organizacije i participacije. Naime, stariji stanari teže lokalizaciji stanovanja jer je većina dnevnih aktivnosti (vjerojatno i socijalnih ovisnosti) vezana za mjesto stanovanja. Kako su stariji stanari više vezani za mjesto stanovanja, tako su više zainteresovani i za kvalitetu života u tim sredinama. Možda bi neka buduća istraživanja trebala posvetiti isključivo ovoj populaciji jer imaju značajno iskustvo i na temelju njega kreirati neke pozivne socijalne politike ili intervencije. S druge strane, mlađi ispitanici manje su emocionalno vezani, što je i razumljivo jer su socijalno daleko mobilniji i imaju daleko širu lepezu socijalnih uloga. U skladu s tim, očekivati je da na nekim drugim lokusima (npr. radno mjesto, mjesto zabave, školovanja, rekreacije) ostvaruju većinu svojih profesionalno-emocionalnih potreba.

Treća hipoteza također je odbačena s obzirom na to da veće prosječne rezultate na subskali neformalne participacije stanara imaju stanari koji su se rodili u Sarajevu u odnosu na stanare koji su se rodili izvan Sarajeva. Ova je hipoteza i očekivana jer stanari rođeni u Sarajevu su i više međusobno povezani i na taj način štite ono "sarajevsko" u sebi. Ova hipoteza bi se mogla dalje istraživati u diskursu „Sarajlije – nesarajlije”.

Četvrta hipoteza također je odbačena s obzirom na to da stanari koji su nastanjeni u neboderu duže od tri godine imaju u prosjeku veće rezultate na subskali stabilnosti susjedstva, subskali učešća stanara u aktivnostima nebodera i subskali vanjskih aktivnosti stanara dok stanari koji su nastanjeni u neboderu kraće od tri godine imaju u prosjeku veće rezultate na subskali potreba za aktivnostima stana-

ra. Ova hipoteza je također čekivana, osobito u dimenziji stabilnosti susjedstva, jer u osnovi „kratko“ stanovanje implicira i veću neodgovornost prema stanovanju.

Literatura

- B., T., & A., M. (2009, septembar 3). Građani se žale na (ne)održavanje zgrada. *Dnevni Avaz*, p. 12.
- Cantillon, D. (2006). Community social organization, parents, and peers as mediators of perceived neighborhood block characteristics on delinquent and prosocial activities. *American Journal of Community Psychology*, (37), 111-127.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, (94), 95-120.
- George, D. & Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference*, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson.
- Gofman, E. (2000). *Kako se predstavljamo u svakodnevnom životu*. (p. 83). Beograd: Geopoetika, Edicija Teorija.
- Gulin Zrnić, V. (2004). Moj dom: stvaranje mjesta u novozagrebačkom prostoru. *Život umjetnosti*, XXXVIII(73), 40-53.
- Hall T., E. (1970). *The antropology of space: An organizing model*. In H. Proshansky M., W. IttelsonH. & L. Rivlin G. (Eds.), *Environmental Psychology: Man and his psysical setting* (pp. 16-27). New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc.
- Hol, E. (1976). *Nemi jezik*. (pp. 156-177). Beograd: BIGZ-XX vek.
- Horvat, S. (2005). Apoteoza nebodera:paradoks zagrebačkog urbanizma. *Oris, Arhitekst Zagreb*, (31).
- Moore, W. (1969). *The vertical ghetto: Everyday life in an urban project*. (pp. 4-6). New York: Random House.
- Moran, D. (2011). *Čitanje svakodnevnice:Svakodnevnica i njena značenja*. (p. 266). Beograd: Biblioteka XX vek: Krug.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of american community*. (pp. 28-31). New York: Simon & Shuster.
- Random House Webster's College Dictionary
- Saegert, S., & Winkel, G. (2004). Crime, social capital, and community participation. *American Journal of Community*, (34), 219-233.
- Sampson, R. J. (2001). Crime and public safety: Insights from community-level perspectives on social capital. In S. Saegert, P. Thompson & M. Warren (Eds.),

Social capital and poor communities: Building and using social assets to combat poverty New York: Russel Sage.

Šabani, A. (2005). *Sociologija zatvoreničkog društva: socijalna klima zatvora zatvorenog tipa u Zenici u periodu od 1993. do 1997.g.* (p. 124). Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, Fakultet kriminalističkih nauka, GRAFFO M, Sarajevo.

Alisabri Šabani

**COLLECTIVE LIVING IN SKYSCRAPERS: RESIDENTS' PERCEPTION
OF SECURITY IN SKYSCRAPERS IN HRASNO, SARAJEVO**

Abstract

Very little literature is devoted to the effects of social risks in the social organization of the skyscrapers that are consistently associated with social disorganization. Some studies prove that crime, for example, as an aspect of social disorganization, strengthens the energy of a community, while others show that it leads to fragmentation. Drawing on the research of S. Saegert, Mr. Winkel and D. Cantillon, inventory of attitudes about the perception of living in skyscrapers buildings and their surroundings is composed. The study was conducted in two Sarajevo skyscrapers, and the aim was to identify important reactions of residents to social organizations in skyscrapers, participation in neighbourhood organizations, social capital, and security. Social organization at some levels is measured by the theory of social capital. Results in some respects suggest optimism and willingness of residents to participate in the social organization of skyscrapers, and some aspects are discouraging.

Keywords: space, skyscraper, social organization, social capital, security, informal participation, localisation

أ. د. علي الصبري شاباني

السكن الجماعي في الناطحات: مفهوم الأمن في ناطحات حراسنو- سراييفو

الخلاصة

تقلّ الكتب التي تتناول تأثير المخاطر الاجتماعية في تنظيم الهياكل الاجتماعية في الناطحات والتي ترتبط بانتظام بالتفكك الاجتماعي. توصلت بعض الدراسات إلى أن الجريمة كمثل للتفكك الاجتماعي تقوي طاقة المجتمع، بينما في بعض الجوانب الأخرى، تؤدي إلى تفكيكه. واستنادًا إلى البحوث S.Winkel, D.Cantillona. ووضعنا خزينه المواقف عن تصور المعيشة في الناطحات ومحيطها. أجرى البحث في الناطحتين لهدف إظهار التفاعل بين الناس في العلاقات المختلفة من التنظيم الاجتماعي في الناطحات والعيش بجوارها، والمخزون الاجتماعي والأمن. واستخدمت نظرية رأس المال الاجتماعي لتقيس به التنظيم الاجتماعي. وتشير بعض النتائج إلى التفاعل، بينما بعض الجوانب غير مشجعة.

الكلمات الأساسية: المحيط، ناطحة سحاب، التنظيم الاجتماعي، رأس المال الاجتماعي، الأمن، المشاركة الشكلية، المحلية.